EBEVEYN
(anne-baba)

Kur'an; Türkçe'de de kullanılan ebeveyn kelimesiyle aynı anlamda vâlideyn sözcüğünü kullanmaktadır.

Anne-baba, Kur'an tarafından saygı ve hizmet gösterilecek en önemli benlikler olarak tanıtılmaktadır. Bu konuyla ilgili ayetlerde ebeveyn hakları Allah'ın haklarından hemen sonra anılmakta ve Allah'a saygının hemen ardından onlara saygı emredilmektedir. (4/36)

Ebeveyne saygı ve hizmet kayıtsız şartsız ve aşk esasına dayalı olmalıdır. Ebeveyn haklarının büyüklüğü, özellikle anne hakkı çok duygulandırıcı tablolar halinde resmedilmiştir:

"Biz insana ana ve babasına saygı ve hizmeti önerdik. Onun anası onu çaresizlik üstüne çaresizlikle taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl sürmüştür. Bana ve ana-babana şükret." (Lukman, 14; Ahkaf, 15)

Ebeveyne saygı ve hizmet, sosyal ve hukuksal zorunlulukları aşan bir derinliğe ulaşmalıdır. Onların en küçük bir şekilde incitilmeleri tanrısal öfkeyi harekete geçirebilir. İsra suresinin 23-25. ayetlerinde çizilen şu tablo, insanlık tarihinin ana-baba konusuyla ilgili belki de en duygulandırıcı tablosudur:

"Rabbin şöyle hükmetti: Kendinden başkasına kulluk etmeyin, ana-babaya saygı ve hizmet gösterin. Eğer onlardan biri veya ikisi senin yanında ihtiyarlığa ererlerse onlara 'Öf!' bile deme. Onlan azarlama. Onlara çok güzel ve tatlı sözler söyle. Onlara acıyarak tevazu kanadını onlar için yerlere kadar indir. Ve şöyle yakar: 'Rabbim, onlar beni çocukken nasıl terbiye ettilerse sen de onlan öylece sevgi, şefkat ve merhametle koru..."

Ne ilginçtir ki, bu ayet, anne-babanın bizim yanımızdaki ihtiyarlık durumlarıyla bizim onların elindeki bebeklik halimiz arasında paralellik kurmuştur. Bu demektir ki, o ihtiyarlara saygı ve hizmetimiz, küçük yavrularımıza sevgi ve şefkatimiz kadar içten ve karşılıksız olmalıdır.

Ebeveyn konusunun en önemli kısmını anneye saygı oluşturur. Çünkü ebeveyne saygının omurga noktasını oluşturan rahmet sırrının en ileri beliriş alanı anneliktir. Annelikte beliren bu rahmet (sevgi, şefkat ve merhamet) olgusu hayatın ve oluşun en dikkat çekici olgularından biridir. Freud, bu sırrın açıklanışında cinsiyeti esas almak gibi sağlıksız bir yola gitmiş, hayatın bu en asil duygusunu yozlaştırmıştır. Fromm'un da güzelce belirttiği gibi, Freud, ana-çocuk ilişkisine değer atfedişinde haklı, bunu cinsiyetle açıklamasında ise haksız bir tutum içindedir, (bk. Fromm; *Freud,* 49-50) Doğrusu şu ki, Freud, tespitlerinde hasta ve dejenere tipleri esas aldığı için onun vardığı sonuçları tüm insanlığa genellemek yanlış olur.

Kur'an, ne ilginçtir ki, anne-babaya sevgi ve saygı konusunda titiz bir tavır sergilediği halde çocuk sevgisinde böyle davranmamıştır. Acaba neden?

Yaradılış ilkelerini anlatan kitap olan Kur'an, insanın, kendiliğinden eyleme dönüştürdüğü olgularla ilgili ayrıntılar getirmez. Onun üzerinde durduğu konular, kendi haline bırakılan insanın fazla önemsemeyeceği, ama esasında önemli olan konulardır.

Hayat, geriye adım atmaz. Hayatın akışı ileriye, yeniyedir.

Çocuk, ileriyi ve yeniyi temsil eder. İnsan, hiçbir müdahaleye gerek kalmadan ileriyi ve yeniyi temsil eden çocukları sever, kucaklar; onlara hizmet eder. Ama anne-babaya hizmet için hayatın geride kalan kısmına bakmak, tabir yerinde ise geriye adım atmak gerekir. Hayat ise geriye adım atmaz. Ama anne-babaya saygı, sevgi ve hizmet hayata saygıdır, toplumun ve insanın yozlaşmasını engellemek için kaçınılmazdır. Kur'an, insanın kendiliğinden yapmakta zorlanacağı bu hizmeti insana hatırlatmakta, insana ödev olarak yüklemekte, bu zorunlu geriye bakışı için insanı ruhsal olarak donatmaktadır. Anne-babaya hizmetin böylesine özendirilmesinin anlamı bu olsa gerek.

Kur'an, anne hakkının derinlik ve eşsizliğine dikkat çekerken, annenin emzirme hizmetinin altını çizmektedir. Anne hakkının esasını, anneliğin temelini bu emzirme oluşturur. Ve bunun içindir ki, "anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler." (2/233)

Emzirmenin süresini bile kesin bir biçimde belirleyen Kur'an, bu yaklaşımıyla, emzirme işleminin anne-çocuk ilişkisinde fıtrat zeminini oluşturduğuna dikkat çekmektedir. Bu noktayı ilk irdeleyen düşünür Muhyiddin İbn Arabî olmuştur. Fusûs'unda şu ilginç açıklamayı yapıyor:

"Çocuğunu emzirmeyen anne onda hak sahibi değildir. Rahimde taşıma, anneyi değil, çocuğu hak sahibi yapar. Çünkü bu taşıma ile çocuk, anayı, rahimdeki pis kandan arıtıyor. Anne, emzirme iledir ki, yavruya bir şeyler vermekte ve onun üzerinde hak sahipliğini kurmaktadır." (Fusûs, 25. fass)

İbn Arabi'nin bu açıklamasına saygı duymakla birlikte şunu da söylemek zorundayız: Kur'an, rahimde taşıma işinin de anne lehine bir hak doğurduğunu açıkça söylemektedir. Bu taşımanın sergilediği zorluk ve zahmet de, anne hakkının fıtrat gerekçelerinden biridir. Şöyle deniyor:

"Biz, insana anne-babasını önerdik. Annesi onu zaaf üstüne zaafa düşerek taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yılda olmuştur. O halde bana ve ana-babana şükret. Dönüş banadır." (Lukman, 14)

"Biz insana anne-babasına çok iyi davranmasını önerdik. Annesi onu isteyerek katlandığı bir zahmetle taşıdı, isteyerek katlandığı bir zahmetle doğurdu. Taşınması ve sütten kesilmesi otuz aydır." (Ahkaf, 15)

Bu iki ayet, İbn Arabi'nin ana rahmiyle ilgili tespitinin isabetsizliğini açıkça ortaya koymaktadır.